

bit off part of his comrade's ear in the *melée*. Even the guards could not stand the ghastly spectacle and opened fire into the seething and writhing ant-heaps of humans.¹

Korte tijd later kreeg Pape opdracht, uit het Russische kampgedeelte lijken op te halen:

*'Along I went with five New Zealanders, accompanied by two guards, to the Russian camp next to our own, and with bayonets behind us we entered. It was with strained feelings that we entered the Russian barracks, cesspools of typhus, and abounding with lice, on duty as undertakers. Inside the barracks, case hardened as I was, my stomach heaved. I had never realised that human life could be so debased. I never imagined that the smell from human beings could be so horrible. Through the barracks we passed to the respective wash-houses at the ends, morgues full of emaciated and presumably dead Russians, their faces like white, dried, fatty bacon, limbs like sticks, and the mockery of flesh which covered them riddled with big blue scabs.'*²

Waar het nu op aankomt is dat in de periode zomer '41-zomer '43 toen Himmler nog louter 'in generaties' dacht, vele tienduizenden Russische krijgsgevangenen in miserabele toestand naar de concentratiekampen overgebracht waren (ook naar het kamp Amersfoort – wij komen er op terug); men schreef hen daar niet in, men propte hen in een paar barakken, liet een deel verhongeren en maakte de overigen af. In Auschwitz waren die krijgsgevangenen ten getale van meer dan tienduizend de eerste slachtoffers van vergassing³, in Dachau werden minstens zesduizend door SS'ers op het schietterrein van de *Waffen-SS* dat niet ver van het kamp lag, doodgeschoten, in Buchenwald minstens zeventuizend, en in Sachsenhausen werden eerst achttienduizend, vervolgens nog eens vijfduizend van het leven beroofd, deels door hen te laten verhongeren, deels door hen neer te schieten. In enkele kampen, in elk geval in Sachsenhausen, Dachau, Buchenwald, Neuengamme, Gross-Rosen en Mauthausen, werden (in Sachsenhausen in september '41, elders in de tweede helft van '42) voor deze en dergelijke executies identieke z.g. '*Genickschussecken*' ('nekschot-hoeken') ingericht, vermoedelijk op voorschrift van de *Inspektion der Konzentrationslager*.⁴ Wij

¹ Richard Pape: *Boldness be my friend* (1953), p. 141. ² A.v., p. 151. ³ Ook andere Russische krijgsgevangenen zijn er barbaars behandeld; zo waren van ruim tienduizend hunner die eind '41 bij de bouw van het kamp Auschwitz II (Birkenau) ingezet werden, in mei '42 nog maar honderdzes-en-tachtig in leven. ⁴ In Sachsenhausen maakte de *Genickschussecke* deel uit van 'Station Z', waartoe later ook een gaskamer behoorde. Verder kwamen de gevangenen niet; vandaar dat dit 'Station' met de laatste letter van het alfabet aangeduid werd. Sachsenhausen had de eerste